

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การท่องเที่ยวของประเทศไทย ได้เจริญเฟื่องฟูรุดหน้าเป็นอย่างมากเป็นผลทำให้เกิดรายได้หมุนเวียน ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวป่าดงสัตว์ คำน้ำดูประการัง การนั่งเรือชมเกาะแก่งต่างๆ ได้รับความสนใจจากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ส่งผลให้การท่องเที่ยวทำรายได้มูลค่ามหาศาลเป็นอันดับหนึ่งของประเทศติดต่อกัน ตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2535)

จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของนักท่องเที่ยว ในการเข้าไปพักผ่อนหาความเพลิดเพลินในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว ยังสะท้อนสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่เหล่านี้ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่การท่องเที่ยวไม่ได้รับการจัดการดูแลอย่างเหมาะสมซึ่งทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือด้อยคุณค่าลงไป ดังนั้นการหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติต่างๆ เพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำควบคู่ไปกับความพยายามในการหาหนทางให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งได้รับความพึงพอใจจากการท่องเที่ยว

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จึงเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาเรื่องการกระจายรายได้และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลทำให้ความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวดำรงอยู่ได้คงทนตลอดไป

แนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มิได้ปฏิเสธการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและมิได้ปฏิเสธการพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญทางการท่องเที่ยว 4 ประการได้แก่ สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การขนส่ง และการต้อนรับ (Mill, 1990) แต่การพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐานดังกล่าวแล้วต้องกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้อธิบายองค์ประกอบ หรือปรัชญาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการคือ

1. Ecologically Sensitive หมายถึง จิตสำนึกหรือความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ผู้รับผิดชอบได้แก่ ผู้ประกอบการ หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับพื้นที่ นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในส่วนต่างๆ เพราะฉะนั้นการจัดการ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” จึงต้องนำส่วนประกอบในเรื่องความรับผิดชอบต่อ จิตสำนึกเข้ามาผูกยึดติดกับแนวทาง หรือวิธีการจัดการที่จะจัดทำขึ้น

2. Low Impact หมายถึงเกิดผลกระทบน้อยหรือต่ำ ตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบ Mass-tourism ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีโอกาสที่จะเกิดผลกระทบค่อนข้างสูง เพราะฉะนั้นทำอย่างไร ให้การบริหารจัดการ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ทั้งนี้หมายถึง ไม่ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดใหญ่ ถาวร หรือมีปริมาณค่อนข้างมาก แต่จะเน้นสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก มีความสะดวกสบายพอสมควร สอดคล้อง ผสมกลมกลืนไปกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. Educational หมายถึง จะต้องให้บริการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ในอุทยานแห่งชาติ แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น ควรต้องมีมากกว่าศูนย์บริการ ควรมีทางเดินเท้า ที่เปิดโอกาสให้คน ได้ออกไปสัมผัส เรียนรู้ธรรมชาติ มีเอกสารข้อมูลพกติดตัวไปเป็นคู่มือในการเดินทางศึกษาหาความรู้ เช่น คู่มือคู่มือสัตว์ ดูนก ดูพืชพรรณ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ กรมป่าไม้ หรืออุทยานแห่งชาติจะต้องเป็นผู้ดำเนินการให้ความรู้ การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่สำคัญของระบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น จะต้องมีมัคคุเทศก์ที่มีคุณภาพเรื่องนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะต้องมีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์เฉพาะทางที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนิเวศวิทยา ระบบนิเวศ หรือธรรมชาติให้มากขึ้น

4. Local Benefit หมายถึง การกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น คือเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ให้บริการท่องเที่ยวตั้งแต่ระบบที่พัก อาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จนกระทั่งการเป็นมัคคุเทศก์ในท้องถิ่น ผู้นำทาง หรือผู้ให้บริการระหว่างที่นักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ นอกจากนั้น คนท้องถิ่นจะต้องได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรง และทางอ้อม จากการท่องเที่ยวด้วย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 3 ประการ

1. เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยพัฒนาไปสู่ทิศทางแบบยั่งยืน
2. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างจิตสำนึก และความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการท่องเที่ยวอย่างได้ความรู้ และมีความรับผิดชอบ
3. เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539)

การที่กองทัพบก ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐบาล ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ และความผาสุกของประชาชนชาวไทย ที่มีนโยบายให้หน่วยขึ้นตรงกองทัพบก จัดทำโครงการเปิดพื้นที่ทหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาล ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายใต้อำนาจของหน่วยขึ้นตรงของกองทัพบก กองพลรบพิเศษที่ 2 จึงได้จัดทำโครงการเปิดพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนนโยบายกองทัพบก อีกทั้งยังเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการที่ดี ในการจัดการสภาพแวดล้อม และทรัพยากรในการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (คำสั่งกองทัพบก (เฉพาะ) ที่ 1329/40)

เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยวทหารเป็นไปอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวทางการจัดการในการเปิดพื้นที่ทหารให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในกรณีศึกษาของกองพลรบพิเศษ ที่ 2 ว่า มีการดำเนินงาน และการควบคุมการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างไร ตลอดจนการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวของทหารนั้น เป็นไปตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน พร้อมด้วยสภาพแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการแหล่งท่องเที่ยวของทหารที่ผ่านมา
2. เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทหาร กับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเปิดพื้นที่ทหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการควบคุมการใช้พื้นที่ทหารเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

โครงการท่องเที่ยว กองพลรบพิเศษที่ 2 เป็นพื้นที่ของกองทัพบกในการดูแลของ กองพลรบพิเศษที่ 2 ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 3 ต.คอนแก้ว อ.แมริม จ.เชียงใหม่ มีเนื้อที่ท่องเที่ยวประมาณ 2,500 ไร่ ด้านทิศใต้ ติดกับพื้นที่กองพันสัตว์ต่าง ด้านทิศเหนือติดกับ กองการสัตว์และเกษตรกรรมที่ 3 ด้านทิศตะวันตก ติดพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ด้านทิศตะวันออก ติดกับถนนโชตนา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร แนวทางการจัดผลการดำเนินงานตลอดจนปัญหาและอุปสรรค ซึ่งประกอบด้วย

- 1.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- 1.2 สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ
- 1.3 การใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว
- 1.4 การจัดการด้านนโยบายและแผนงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 1.5 การจัดการควบคุมการใช้พื้นที่
- 1.6 การประสานงาน

2. ศึกษาหาความสอดคล้องของการดำเนินการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของทหารกับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

2.1 การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

- 2.1.1 การกำหนดขนาด ขอบเขต พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทหาร
- 2.1.2 การวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขอบเขตขีดความสามารถที่รองรับได้
- 2.1.3 การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทางเพื่อใช้ในการจัดการควบคุม ปริมาณนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับของแต่ละพื้นที่

- 2.1.4 การกำหนดมาตรการการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.1.5 การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว
- 2.1.6 การเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผน และจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.2 การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว
- 2.2.1 การจัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม
- 2.2.2 การจัดการการใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2.2.3 การจัดการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและการกระจายรายได้แก่ชุมชน และประชาชนท้องถิ่น
- 2.3 การจัดการการสร้างจิตสำนึก
- 2.3.1 การจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรให้แก่นักท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน
- 2.3.2 การสนับสนุนให้มีการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวทหาร
- 2.4 การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
- 2.4.1 การสนับสนุนการจัดตั้งขบวนการร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.4.2 การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และติดตามประเมินผลตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.5 การส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
- 2.5.1 การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากร และขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- 2.5.2 การส่งเสริมการบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเป็นการให้การศึกษา การเรียนรู้จากประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทหาร

2.5.3 การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติ
ตัวของ นักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.6 การส่งเสริมการลงทุน

2.6.1 การสนับสนุนการลงทุนโดยเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถ
พัฒนาการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณภาพ

2.6.2 การสนับสนุนการลงทุนของชุมชนในท้องถิ่นให้มีโอกาสเข้าไปลง-
ทุนใน พื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

3. แนวทางการจัดการเปิดพื้นที่ทหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว และการควบคุมการใช้
พื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมในอนาคต

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ที่จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
เชิงนิเวศของกองพลรบพิเศษที่ 2 อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

ผลการดำเนินการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หมายถึง สิ่งหรือผลที่เกิดขึ้นจากการ
ดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ภายใต้บริบทของสถานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การวางแผนจัดการการท่องเที่ยว ในพื้นที่แหล่ง
ท่องเที่ยวโดยให้มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการ
ท่องเที่ยว การจัดการการสร้างความจิตสำนึก การจัดการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การจัด
การส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว และการจัดการส่งเสริมการลงทุน

การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกำหนดกรอบการพัฒนาการ
จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว และกำหนดมาตรการการป้องกัน และรักษา
คุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืน

การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดระบบโครง
สร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน สาธารณูปโภค/สาธารณูปการต่างๆ อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น และ
ตามขนาดของพื้นที่ท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เหมาะสมสอดคล้อง
กับสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ท่องเที่ยว

การจัดการการสร้างจิตสำนึก หมายถึง การจัดให้ความรู้ความเข้าใจ และให้มีจิตสำนึกที่ดีและถูกต้อง เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ท่องเที่ยว

การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน มีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการการส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากร และขีดความสามารถในการจัดการรองรับการท่องเที่ยว ตลอดจนกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

การจัดการการส่งเสริมการลงทุน หมายถึง การสนับสนุนการลงทุน ในธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น ภาคเอกชน องค์กรเอกชน เข้ามาลงทุนภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อสามารถพัฒนาการบริการที่มีคุณภาพตามหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวทางการจัดการเปิดพื้นที่และควบคุมการใช้พื้นที่ทหารเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ หรือหลักการที่จะเป็นแผนแม่บทในการเปิดใช้และควบคุมการใช้พื้นที่ทหารเพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

กรอบแนวคิดของการศึกษา

